

activity, mathematical thinking, and students' learning autonomy. The main approaches to assessment are analyzed: activity-based, competency-based, criterion-based, formative, results-oriented, and learner-centered. Their combination ensures alignment of assessment with learning goals, expected outcomes, and types of learning activities.

The importance of assessing the process of mathematical activity, the role of formative assessment, clear criteria, and various forms of feedback for developing reflection and self- and peer-assessment skills is substantiated. The practical significance lies in defining methodological guidelines for organizing assessment in grades 7–9. The conclusions confirm that competency-based assessment is an important factor in developing mathematical competence and learning autonomy. Prospects for further research are related to the development of assessment tools and models of formative feedback.

Key words: assessment of learning outcomes, assessment criteria, mathematical competence, competency-based approach, formative assessment, activity-based approach, criterion-based assessment, learning progress, basic secondary education.

Подано до друку 18.02.2026

Прийнято до друку 07.03.2026

УДК 373.3.017:502-047.22]:373.3.091.398

DOI 10.24139/2519-2361/2026.01/11-19

А. П. Колишкіна

ORCID ID 0000-0001-9598-1830

О. В. Колишкін

ORCID ID 0000-0002-1129-3254

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГУРТКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті досліджено теоретичні та практичні засади формування екологічної компетентності учнів початкової школи засобами гурткової діяльності. Актуальність теми зумовлена переорієнтацією сучасної початкової освіти на компетентнісний підхід, потребою виховання відповідального ставлення до довкілля та пошуком ефективних форм екологічного виховання.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні педагогічного потенціалу гурткової діяльності у формуванні екологічної компетентності молодших школярів та визначенні її змістових, організаційних і методичних можливостей. У роботі використано теоретичні та емпіричні методи дослідження. Уточнено сутність поняття «екологічна компетентність молодших школярів», яку розглянуто як здатність учнів застосовувати екологічні знання для пояснення явищ довкілля, прийняття обґрунтованих рішень і розв'язання екологічних проблем у повсякденному житті. Визначено, що її структура охоплює когнітивний, емоційно-ціннісний і діяльнісно-практичний компоненти. Констатувальний експеримент засвідчив переважно середній рівень сформованості екологічної компетентності, що підтвердило потребу в пошуку дієвих педагогічних засобів її розвитку. Обґрунтовано, що гурткова діяльність є ефективною формою інтеграції знань, цінностей і практичного досвіду, а також простором партнерської взаємодії вчителя, учнів і батьків. Розкрито зміст і методику реалізації програми гуртка «ЕкоСвіт», яка передбачала екскурсії, спостереження, дослідницькі та практичні роботи, інтерактивний кейс-аналіз, рольові й імітаційні ігри, проєкту діяльність, STEM-досліди та спільні з батьками екологічні проєкти.

Проміжні результати формувального етапу експерименту засвідчили позитивну динаміку у сформованості всіх компонентів екологічної компетентності, зокрема зростання частки учнів із високим і середнім рівнями та істотне зменшення кількості школярів із низьким

рівнем. Практичне значення статті полягає в розробці й апробації методичного інструментарію гурткової роботи, який може бути використаний у практиці початкової школи.

Ключові слова: екологічна компетентність, учні початкової школи, гурткова діяльність, екологічне виховання, компетентнісний підхід, партнерська взаємодія, природоохоронна діяльність, екологічна освіта.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства, зумовлений євроінтеграційними процесами та необхідністю відновлення держави в умовах екологічних викликів, актуалізує переосмислення ціннісних орієнтирів освіти. Одним із стратегічних пріоритетів освітньої політики України є формування екологічно свідомої особистості, здатної до відповідального ставлення до довкілля, раціонального використання природних ресурсів та участі у вирішенні локальних і глобальних екологічних проблем. У цьому контексті особливої значущості набуває формування екологічної компетентності здобувачів освіти вже на початковому етапі навчання.

Відповідно до Концепції Нової української школи та Державного стандарту початкової освіти (2018), екологічна компетентність визначається як одна з ключових, що інтегрує знання про природу, досвід практичної діяльності, систему цінностей і моделей поведінки, спрямованих на збереження навколишнього середовища. Поряд із формуванням компетентності в галузі природничих наук і технологій, вона передбачає розвиток екологічної грамотності, відповідального способу життя та готовності діяти в інтересах сталого розвитку.

Разом із тим аналіз практики освітньої діяльності свідчить, що потенціал формування екологічної компетентності в межах урочної діяльності не завжди реалізується повною мірою. Обмеженість навчального часу, орієнтація на програмові результати та переважання репродуктивних форм роботи знижують можливості для формування особистісно значущого досвіду екологічно доцільної поведінки. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває пошук ефективних педагогічних засобів і форм організації освітнього процесу, здатних забезпечити інтеграцію знань, діяльності й ціннісного ставлення до природи.

Однією з таких форм є гурткова діяльність, яка створює умови для добровільної участі учнів, реалізації їхніх пізнавальних інтересів, залучення до практичної природоохоронної роботи, міні-досліджень, екологічних проєктів і соціальних ініціатив. Саме в умовах гурткової роботи можливе поєднання дослідницького підходу, інтерактивних методів, партнерської взаємодії та реальної практики збереження довкілля, що сприяє формуванню стійких екологічних переконань і моделей поведінки.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема формування ключових компетентностей учнів початкової школи ґрунтовно розроблена у працях Т. Байбари, Н. Бібик, О. Біди, С. Бондар, Л. Коваль, О. Пометун, О. Савченко та інших учених, які обґрунтували теоретичні й методичні засади реалізації компетентнісного підходу в початковій освіті.

Формування екологічної компетентності як складової системи ключових компетентностей висвітлено у дослідженнях О. Колонькової, О. Пруцакової, Н. Пустовіт, О. Ратушняк, С. Шмалей та ін. Науковці наголошують на необхідності інтеграції екологічних знань із практичною діяльністю та формуванням ціннісного ставлення до довкілля. Тенденції розвитку екологічної освіти в зарубіжному контексті проаналізовано Н. Величко, І. Лобачук, Г. Марченко, Я. Славською, А. Чайковською.

Водночас питання теорії та методики гурткової роботи розкрито у працях Н. Брижак, А. Воловик, В. Вербицького, О. Мелентьєва, О. Коберника, які визначили її виховний, розвивальний і діяльнісний потенціал. Однак проблема цілісного обґрунтування педагогічного потенціалу гурткової діяльності саме у формуванні екологічної компетентності учнів початкової школи потребує подальшого наукового осмислення.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні педагогічного потенціалу гурткової діяльності у формуванні екологічної компетентності учнів початкової школи та визначенні її змістових, організаційних і методичних можливостей.

Виклад основного матеріалу. Початкова школа є фундаментом системи освіти, оскільки саме в цей період відбувається інтенсивне становлення особистості молодшого школяра,

формування її базових ціннісних орієнтацій та ключових компетентностей. Як зазначає О. Савченко, початкова освіта має забезпечити всебічний розвиток дитини, сформувати в неї бажання й уміння вчитися, а також здатність застосовувати набуті знання у практичній діяльності.

Сучасні освітні трансформації зумовили переорієнтацію з накопичення знань на формування компетентностей як інтегрованого результату навчання. Теоретичні засади компетентнісного підходу в українській педагогіці ґрунтовно розроблено у працях Н. Бібік, І. Драч, О. Пометун, О. Савченко, які визначають компетентність як здатність особистості ефективно діяти на основі знань, умінь, цінностей і досвіду.

Поділяємо позицію Л. Гуцан, яка трактує компетентність як інтегроване співвідношення знань і практичних дій, що виявляється у здатності особистості ефективно діяти в реальних життєвих ситуаціях на основі набутих знань. Учений розглядає компетентність як можливість встановлювати зв'язок між знанням і конкретною ситуацією, а в ширшому розумінні – як здатність визначити та реалізувати відповідну процедуру дії (поєднання знання й практичного способу його застосування), необхідну для розв'язання проблеми [2].

Таким чином, компетентність постає ключовим результатом освітнього процесу, орієнтованим не лише на засвоєння інформації, а на її продуктивне використання. Вона не зводиться до сукупності знань, умінь і навичок, а охоплює мотиваційний, когнітивний, операційно-технологічний, поведінковий і соціальний компоненти, що забезпечують готовність і здатність особистості до самостійної діяльності.

Формування екологічної компетентності особистості в умовах початкової школи розглядається сучасними науковцями як необхідна передумова становлення екологічної культури та ціннісного ставлення до довкілля. Теоретичні й методичні аспекти формування екологічної компетентності учнів загальноосвітніх закладів висвітлено у працях О. Колонькової, О. Пруцакової, Н. Пустовіт, О. Ратушняк та інших дослідників. Так, за визначенням С. Шмалей, екологічна компетентність є провідною метою та результатом екологічної освіти дітей і виявляється у здатності особистості оцінювати екологічні проблеми та усвідомлено реагувати на них [11, с. 24]. Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що у психолого-педагогічній літературі поняття «екологічна компетентність молодших школярів» трактується як інтегрована особистісна якість, що поєднує ціннісне ставлення до природи із системою знань про норми, правила та принципи поведінки в природному середовищі. Вона передбачає усвідомлення дитиною власної відповідальності за результати взаємодії з довкіллям і готовність діяти відповідно до екологічно доцільних вимог. Ученими доведено, що саме молодший шкільний вік є найбільш чутливим до впливів просторово-предметного середовища, яке може як позитивно, так і деструктивно позначатися на формуванні особистості [8].

Екологічна спрямованість освітнього процесу в початковій школі є необхідною умовою набуття учнями екологічної компетентності. У контексті освіти для сталого розвитку формування цієї компетентності розглядається як стратегічне завдання, що ґрунтується на аксіологічних засадах відповідальності особистості й суспільства за наслідки впливу на довкілля. Метою формування екологічної компетентності є розвиток відповідального та дбайливого ставлення до природи, усвідомлене дотримання екологічних, етичних і правових норм природокористування, а також набуття досвіду природоохоронної діяльності й популяризації екологічних знань [1].

У даному дослідженні дефініцію «екологічна компетентність молодших школярів» розуміємо як здатність учнів застосовувати екологічні знання для вирішення екологічно значущих явищ, прийняття обґрунтованих рішень і розв'язання екологічних проблем, що виникають у повсякденному житті. Формування екологічної компетентності учнів початкових класів передбачає засвоєння базових екологічних понять і фактів, усвідомлення матеріальної й духовної цінності природи, розвиток емоційно-ціннісного ставлення до неї, дотримання правил поведінки в природі та участь у природоохоронній діяльності. Для забезпечення цілісного формування екологічної компетентності необхідним є з'ясування її структурної організації. У наукових джерелах вона переважно представлена як єдність трьох взаємопов'язаних компонентів: когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-практичного (рис. 1).

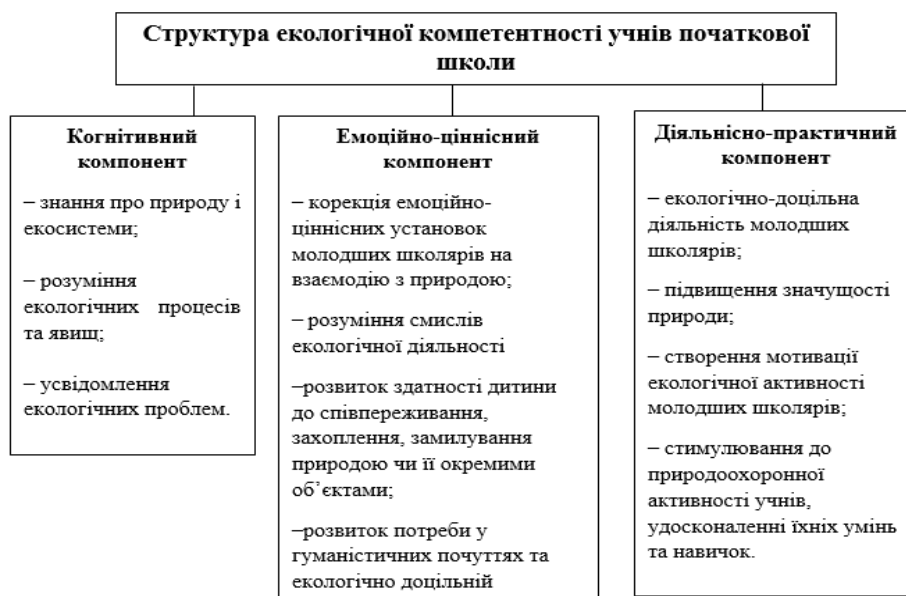

Рис. 1. Структура екологічної компетентності учнів початкової школи.

Когнітивний компонент охоплює природничі знання та способи мислення, що є основою екологічної діяльності. Він забезпечує розуміння екологічної картини світу, взаємозв'язків у природі, місця людини в системі «людина – суспільство – природа», а також здатність виявляти екологічні проблеми й діяти безпечно [9].

Емоційно-ціннісний компонент пов'язаний із формуванням гуманістичного ставлення до природи, ціннісних орієнтацій і відповідальної громадянської позиції. Він визначає мотиваційні засади екологічної поведінки та готовність до збереження довкілля.

Діяльнісно-практичний компонент відображає здатність учнів застосовувати екологічні знання й цінності у практичній діяльності: під час спостережень, акцій, дослідницьких проєктів і природоохоронної роботи. Саме він виявляє реальне ставлення дитини до природи через її вчинки [10].

Констатувальний експеримент засвідчив переважно середній рівень сформованості екологічної компетентності учнів початкової школи (57,8 %), тоді як високий рівень становив 15,8 %, а низький – 26,4 %; докладні результати подано в попередній публікації [4]. Виявлені результати зумовлені несистемністю знань, недостатнім розумінням взаємозв'язків природних явищ і переважанням зовнішньої мотивації в екологічній поведінці учнів. Аналіз також показав теоретичні й практичні недоліки, зокрема недостатнє усвідомлення цілісності природи та труднощі в систематизації екологічних знань. Це підтвердило потребу в пошуку дієвих форм і методів формування екологічної компетентності, серед яких особливий потенціал має гурткова діяльність, що розширює освітній простір і поєднує знання, цінності та практичний досвід.

Позакласна діяльність традиційно розглядається як важлива складова освітнього процесу, що розширює можливості школи у формуванні ключових компетентностей учнів. Значущість гурткової роботи у системі шкільної освіти обґрунтовано Г. Пустовітом, який підкреслює, що гурток є своєрідним організаційним осередком, від якого може розгортатися вся система позакласної діяльності, за умови її цілісного та ініціативного розвитку [7]. У контексті формування екологічної компетентності учнів початкової школи гурткова діяльність набуває особливого значення, оскільки створює умови для інтеграції навчання, виховання та практичної діяльності. Вона виступає ефективною формою організації взаємодії школи й сім'ї, спрямованої на формування екологічної компетентності молодших школярів.

Екологічний гурток як логічне продовження природничої освітньої галузі забезпечує узагальнення й систематизацію екологічних знань, формування ціннісних орієнтацій, мотивів і навичок відповідальної взаємодії з довкіллям. Важливою умовою його функціонування є реалізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учителем, учнями та батьками, що сприяє активізації творчого потенціалу дитини та формуванню відповідального ставлення до наслідків

власної діяльності у природному середовищі. Організація роботи гуртка передбачає застосування особистісно орієнтованого підходу, відповідно до якого всі учасники освітнього процесу виступають активними суб'єктами діяльності. Тематичне наповнення занять спрямовується на розвиток умінь аналізувати екологічні наслідки вчинків, оцінювати екологічну доцільність поведінки, усвідомлювати взаємозв'язки у системі «людина – природа».

Програма гурткової роботи включала екскурсії, спостереження, практичні та дослідницькі роботи, реалізацію міні-проектів, використання аудіовізуальних і словесних методів, методів евристичного навчання та проектної діяльності. Реалізація програми гуртка «ЕкоСвіт» здійснювалася з періодичністю двічі на місяць. Системний вплив на когнітивну (інтелектуальну), емоційно-чуттєву та вольову сфери особистості молодших школярів забезпечив комплексний підхід до формування екологічної компетентності.

З огляду на необхідність інтенсифікації педагогічного впливу, найбільш ефективним було визначено метод інтерактивного кейс-аналізу (розгляд екологічних ситуацій). На противагу традиційній бесіді, цей метод дозволив дітям не просто пасивно сприймати інформацію, а критично осмислювати екологічну ситуацію в регіоні. Під час моделювання та обговорення реальних екологічних кейсів особлива увага приділялася:

- аналізу неконструктивної (руйнівної) поведінки в природному середовищі;
- обґрунтуванню взаємозалежності об'єктів живої та неживої природи;
- висвітленню ролі екологічних знань у практичній діяльності людства;
- деталізації змісту базових природничих понять.

Зміст таких обговорень формувався так, щоб через залучення до активної дискусії в учнів виникало стійке позитивне емоційне ставлення до екологічних норм і водночас – критичне несприйняття дій, що шкодять довкіллю.

Для корекції повсякденної поведінки й формування мотивації було впроваджено імітаційні та рольові екологічні ігри. Їх використання зумовлене тим, що гра є природною для молодших школярів формою діяльності, яка активізує емоційну сферу, розвиває увагу, рефлексію та самоконтроль. Як активні методи навчання, такі ігри моделюють соціальний зміст екологічної діяльності й дають змогу колективно розв'язувати проблемні ситуації [6]. Завдяки цьому норми та правила екологічної етики поступово стають внутрішніми переконаннями учнів.

Організуючи роботу гуртка «ЕкоСвіт», ми виокремили такі вектори впливу екологічної гри на особистість:

- когнітивний: поглиблення знань про природні взаємозв'язки;
- прогностичний: розвиток здатності передбачати наслідки втручання в природу;
- діяльнісний: накопичення практики вибору екологічно правильних стратегій;
- аксіологічний: формування потреби в природоохоронній діяльності та відповідальності за власні рішення.
- суб'єктний: сприйняття об'єктів природи як рівноправних партнерів у взаємодії.

Для реалізації формувального етапу експерименту було розроблено та апробовано такий ігровий інструментарій: моделюючі ігри «Павутиння взаємозв'язків», «Ланцюг живлення», «Що живе в смітнику?»; рольові ситуації «Команда рятувальників», «Розповідь Карлсона», «Допомога»; пізнавально-розвивальні «Жива картина», «Упізнай за запахом», «Чи знаєш ти первоцвіти?», «Ми любимо і знаємо свій рідний край!».

Враховуючи, що гра за своєю природою розгортається в уявній ситуації, ми прагнули створювати умови для її реалізації не лише в межах класної кімнати, а й під час екскурсій. Екскурсія як форма організації освітнього процесу виступає дієвим інструментом налагодження партнерської взаємодії між закладом освіти та батьківською спільнотою, забезпечуючи позитивну емоційну налаштованість усіх учасників.

Зміст екскурсій визначали з урахуванням рекомендацій Т. Байбари, Л. Нарочної та Г. Ковальчук. Особливістю підходу було залучення батьків учнів експериментальних класів до підготовки й проведення заходів. Під час екскурсій поєднували пояснення модератора, спостереження, ігрові вправи, аналіз проблемних ситуацій і замальовки. Їх ефективність забезпечували розвиток дослідницької позиції учнів, дотримання норм екологічної поведінки,

посильна практична допомога природі та відмова від збирання живих об'єктів на користь фотофіксації й збору природних матеріалів.

Подальша робота була спрямована на розв'язання складніших завдань, що вимагали оперування фактами, формулювання власних суджень і усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем. Такі завдання сприяли розвитку вміння оцінювати мотиви вчинків, обирати доцільну стратегію поведінки та планувати власні дії в природному середовищі.

Центральне місце посів метод розв'язання проблемних ситуацій, спрямований на закріплення екологічних знань і формування навичок раціонального природокористування. Добір ситуацій здійснювали за критеріями актуальності, реалістичності, доступності та відповідності віковим особливостям учнів. Їх основу становили літературні твори й реальні життєві випадки. Особливо ефективними виявилися ситуації, що передбачали оцінку дій інших осіб, оскільки вони сприяли розвитку оцінних умінь, самооцінки та саморефлексії [3].

Програма екологічного гуртка «ЕкоСвіт» побудована на засадах практико-орієнтованого навчання. Вона передбачає реалізацію екологічних проєктів, виконання прикладних робіт та проведення STEM-дослідів із виразним природоохоронним складником. Проєктна технологія в межах гуртка спрямована на формування когнітивного компонента екологічної компетентності, стимулювання пізнавального інтересу до явищ живої та неживої природи, а також на пошук конструктивних стратегій подолання екологічних викликів.

Молодші школярі з великим задоволенням долучалися до проєктного циклу, демонструючи ініціативність та здатність приймати самостійні рішення. Робота над тематичними проєктами, такими як «Мій домашній улюбленець», «Енергоефективність: починаємо з себе», «H₂O: кожна крапля має значення», «Екологічний патруль: не минай!», охоплювала повний цикл діяльності від усвідомлення мети та формування задуму до представлення результатів у формі мультимедійних презентацій, цифрових плакатів, лепбуків або театралізованих перформансів.

Практична діяльність була сфокусована на розв'язанні повсякденних побутових проблем через призму екологічної відповідальності. Зокрема, учні опановували навички в межах кейсів: «Фітодизайн класної кімнати», «Збережи життя квітці (пересадка та догляд)», «Шефство над птахами: від заготівлі насіння до встановлення Smart-годиниць», «Еко-ревізія: чистота вдома та у шкільному просторі». Особливе місце в програмі посіли дослідницькі роботи, що сприяли глибинному розумінню причинно-наслідкових зв'язків у біосфері. Завдяки експериментальній діяльності учні усвідомили антропогенні чинники забруднення довкілля та критичну необхідність ресурсозбереження. До програми увійшли такі STEM-досліди: «Енергоаудит» – практичні кроки до заощадження електроенергії; «Чисте повітря» – моделювання наслідків спалювання сміття; «Кислотні дощі» – візуалізація деградації ґрунтів через хімічне забруднення; «Магія розчинів» – дослідження механізмів забруднення стічних вод та методів їх очищення.

Особливе місце в роботі гуртка «ЕкоСвіт» посідає реалізація спільних із батьками проєктів. Це дозволяє трансформувати родину з пасивного спостерігача на активного суб'єкта освітнього процесу. Проєкт «Домашня тварина» став яскравим прикладом такої синергії та реалізовувався у три стратегічні етапи. На початковому етапі ми сфокусували увагу на етичному аспекті взаємодії з живими істотами:

1. Проблемне запитання: «Як створити безпечне та еко-френдлі середовище для домашнього улюбленця, не зашкодивши його природним потребам?». Для пошуку відповіді учні за фасилітації вчителя та підтримки батьків здійснювали первинний аналіз джерел про біологію та умови утримання тварин.
2. Батьки та діти об'єднувалися в малі творчі групи за інтересами, обираючи об'єкт дослідження (від котів і собак до акваріумних рибок чи декоративних гризунів).
3. Розробка «Еко-кодексу улюбленця», де кожна група формулювала правила гуманного ставлення та відповідального догляду, специфічні для обраної тварини.

Під час реалізації дослідницької фази проєкту групи занурювалися в активну науково-пошукову діяльність, що базувалася на інтеграції знань із природничих наук та розвитку критичного мислення. Важливим складником цього етапу став STEM-компонент, у межах якого учасники шукали відповіді на складні запитання, що виникали природним шляхом у процесі дослідження. Зокрема, діти з'ясовували біологічні причини того, чому раціон папути виключає лактозу,

аналізували функціональне призначення вібрисів у котів та досліджували роль шерсті в терморегуляції собак, що дозволило поглибити їхні уявлення про фізіологічні потреби живих істот.

Алгоритм реалізації авторських задумів відбувався за чітко визначеним планом «Smart-кроків», де першочергову роль відігравав крок рефлексії під девізом «Спершу обміркуй – потім дій!». Наступний крок включав систематизацію отриманих знань та проведення інтерв'ю з фахівцями-ветеринарами або досвідченими власниками тварин, що посилювало комунікативний складник проєкту. Завершувався цей цикл кроком візуалізації, спрямованим на підготовку зібраних матеріалів до фінального представлення.

Третій етап проєкту – «Eco-Showcase», що передбачав публічну презентацію. Під час фінального показу кожна група представляла свій доробок, використовуючи широкий спектр сучасних та традиційних форматів. Учасники демонстрували цифрові продукти у вигляді інтерактивних плакатів та коротких відео-порад із догляду, а також традиційні результати творчості, як-от тематичні лепбуки та авторські альбоми «Щоденник мого друга». Крім того, деякі групи обирали форму творчих виступів, інсценізуючи типові ситуації взаємодії з тваринами.

Завершальним акордом діяльності став етап колективного оцінювання та конструктивного фідбеку. Такий формат не лише збагатив знанняний багаж усіх членів гуртка, а й сприяв аргументовано відстоювати власну позицію. Головним результатом цього процесу стало виховання почуття глибокої особистої відповідальності за життя та добробут іншої живої істоти, що є фундаментом екологічної компетентності.

Практична реалізація програми «ЕкоСвіт» засвідчила позитивну динаміку в розвитку всіх складників екологічної компетентності: від усвідомлення біологічних взаємозв'язків (когнітивний компонент) до формування емпатії до живих істот (емоційно-ціннісний компонент) та готовності до природоохоронних дій (діяльнісно-практичний компонент). На даному етапі дослідження ми презентуємо результати проміжного зрізу, проведеного в межах формувального етапу експерименту, оскільки експериментальна робота триває. Порівняння вихідних даних (констатувальний етап) із поточними результатами свідчить про стійку позитивну динаміку сформованості екологічної компетентності молодших школярів: високий рівень – на поточному етапі зафіксовано зростання на 13,9 % (із 15,8 % до 29,7 %), середній рівень – демонструє приріст у 10,1 % (із 57,8 % до 67,9 %); низький рівень – спостерігається суттєве скорочення частки учнів із цим рівнем на 24,0 % (із 26,4 % до 2,4 %), що є важливим індикатором успішності корекційної роботи.

Таким чином, гурткова діяльність виступає ефективним педагогічним механізмом формування екологічної компетентності молодших школярів, оскільки забезпечує цілісне поєднання знань, цінностей і практичної діяльності в умовах активної взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що гурткова діяльність у початковій школі володіє потужним педагогічним потенціалом для формування екологічної компетентності молодших школярів. Завдяки виходу за межі класно-урочної системи, позакласна робота (зокрема в межах гуртка «ЕкоСвіт») стає інноваційним освітнім простором, де теоретичні знання трансформуються у стійкі переконання та практичні навички екологічно доцільної поведінки.

Аналіз результатів експериментальної роботи підтвердив ефективність переходу від традиційних репродуктивних методів навчання до інтерактивних та діяльнісних технологій. Впровадження кейс-аналізу, STEM-досліджень та екологічних ігор дозволило не лише активізувати когнітивну сферу учнів, а й залучити їх до розв'язання реальних екологічних дилем. Особливого значення набула екскурсійна діяльність, яка в умовах реалізації засад педагогіки партнерства забезпечила синергію зусиль закладу освіти та родини.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів багатогранної проблеми формування екологічної компетентності молодших школярів. Подальшої наукової розвідки потребує детальне обґрунтування педагогічних умов ефективності гурткової роботи на різних етапах навчання, а також комплексне впровадження методів математичної статистики для підтвердження достовірності отриманих результатів на завершальному етапі експерименту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Бабіна, І. В. (2015). Формування екологічної культури молодших школярів. Початкове навчання та виховання, 23, 25–30. (Babina, I. V. (2015). Formation of ecological culture of primary school students. Primary education and upbringing, 23, 25–30).
2. Гуцан, Л. А. (2014). Компетентісно спрямована освіта – сучасний орієнтир навчально-виховного процесу. Психолого-педагогічні науки: наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя, 2, 68–72. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2014_2_14 (Hutsan, L. A. (2014). Competence-oriented education as a modern guideline for the educational process. Psychological and pedagogical sciences: Scientific notes of Nizhyn Mykola Gogol state university, 2, 68–72. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2014_2_14).
3. Коновальчук, І. І. (2016). Теоретичні й технологічні аспекти формування екологічної компетентності молодших школярів. Молодь і ринок, 5, 20–24. (Konovalchuk, I. I. (2016). Theoretical and technological aspects of forming ecological competence of primary school students. Youth and market, 5, 20–24).
4. Колишкіна, А. П., Колишкін, О. В. (2023). Дослідження рівнів сформованості екологічної компетентності учнів початкової школи. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2(126), 251–263. Режим доступу: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/колишкіна.pdf> (Kolyshkina, A. P., Kolyshkin, O. V. (2023). Study of the levels of formation of ecological competence of primary school students. Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies, 2(126), 251–263. Retrieved from: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/колишкіна.pdf>).
5. Концепція Нової української школи (The concept of the New Ukrainian School) (2016). Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>
6. Пруцакова, О. Л. (2017). Сутність і педагогічні умови екологізації освітнього простору. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 21(2), 187–197. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2017_21\(2\)_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2017_21(2)_19) (Prutsakova, O. L. (2017). The essence and pedagogical conditions of ecologization of the educational space. Theoretical and methodological problems of raising children and student youth, 21(2), 187–197).
7. Пустовіт, Г. П. (2013). Позашкільна освіта та виховання в Україні у векторах сучасного розвитку. Освіта та педагогічна наука, 3, 5–10. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OsDon_2013_3_2 (Pustovit, H. P. (2013). Extracurricular education and upbringing in Ukraine within the vectors of modern development. Education and pedagogical science, 3, 5–10).
8. Пустовіт, Н. А., Пруцакова, О. Л., Руденко, Л. Д., Колонькова, О. О. (2018). Формування екологічної компетентності школярів: наук.-метод. посібник. Київ: Педагогічна думка. (Pustovit, N. A., Prutsakova, O. L., Rudenko, L. D., Kolonkova, O. O. (2018). Formation of ecological competence of school students: scientific and methodological manual. Kyiv: Pedahohichna Dumka).
9. Тарасенко, Г. С. (2023). Інноваційний підхід до технологізації еколого-виховного процесу в контексті гуманітаризації освітнього простору в Україні. In V. Shpak (Comp.), Vectors of the development of science and education in the modern world (pp. 253–267). Sherman Oaks, California: GS Publishing Services. (Tarasenko, H. S. (2023). Innovative approach to the technologization of the ecological and educational process in the context of humanization of the educational space in Ukraine. In V. Shpak (Comp.), Vectors of the development of science and education in the modern world (pp. 253–267). Sherman Oaks, California: GS Publishing Services).
10. Турбар, Т. В. (2019). Участь учнів початкової школи у природоохоронній роботі як важлива умова формування екологічної компетентності. Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки, 2(33), 66–69. (Turbar, T. V. (2019). Participation of primary school students in environmental protection activities as an important condition for the formation of ecological competence. Bulletin of Zaporizhzhia National University. Pedagogical sciences, 2(33), 66–69).

11. Шмалей, С. (2018). Формування екологічної компетентності школярів: наук.-метод. посіб. Київ: Педагогічна думка. (Shmalei, S. (2018). Formation of ecological competence of school students: scientific and methodological manual. Kyiv: Pedahohichna Dumka).

Kolyshkina A. P., Kolyshkin O. V. The pedagogical potential of extracurricular club activities in the formation of environmental competence of primary school students.

The article examines the theoretical and practical foundations of forming the environmental competence of primary school students through extracurricular club activities. The relevance of the topic is determined by the reorientation of modern primary education toward a competency-based approach, the need to foster a responsible attitude toward the environment, and the search for effective forms of environmental education.

The purpose of the article is to provide a theoretical substantiation of the pedagogical potential of extracurricular club activities in the formation of environmental competence in younger schoolchildren and to identify its content-related, organizational, and methodological possibilities. The study employed theoretical and empirical research methods. The essence of the concept of “environmental competence of younger schoolchildren” was clarified and considered as the ability of students to apply environmental knowledge to explain environmental phenomena, make well-grounded decisions, and solve environmental problems in everyday life. It was determined that its structure includes cognitive, emotional-value, and activity-practical components. The ascertaining experiment revealed a predominantly average level of environmental competence formation, which confirmed the need to search for effective pedagogical means of its development. It was substantiated that extracurricular club activities are an effective form of integrating knowledge, values, and practical experience, as well as a space for partnership interaction among teachers, students, and parents. The content and methodology of implementing the “EcoWorld” club program were disclosed; the program included excursions, observations, research and practical activities, interactive case analysis, role-playing and simulation games, project-based activities, STEM experiments, and joint environmental projects with parents.

The intermediate results of the formative stage of the experiment demonstrated positive dynamics in the development of all components of environmental competence, in particular an increase in the proportion of students with high and average levels and a significant decrease in the number of schoolchildren with a low level. The practical significance of the article lies in the development and testing of methodological tools for club work that can be used in primary school practice.

Keywords: environmental competence, primary school students, extracurricular club activities, environmental upbringing, competency-based approach, partnership interaction, environmental protection activities, environmental education.

*Подано до друку 10.03.2026
Прийнято до друку 27.03.2026*